

BOSHLANG'ICH SINFLARDA INKLYUZIV TA'LIMNI JORIY ETISHNING AMALDAGI HOLATINI TAHLIL QILISH

Annotatsiya. Mazkur maqolada Inson huquqlarini hurmat qilish, har bir insonning imkoniyatlarini teng ravishda rivojlantirish jamiyatda ijtimoiy adolatni ta'minlash uchun zarur hisoblanadi. Shu maqsadda, ta'lim tizimi ham o'zgarishlarni talab qiladi, bunda inklyuziv ta'lim asosiy yo'nalish sifatida ajralib turadi. Inklyuziv ta'lim, o'quvchilarning barcha ijtimoiy, psixologik va jismoniy ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta'limni tashkil etishga qaratilgan. Boshlang'ich sinflarda inklyuziv ta'limni joriy etish, o'quvchilarning har biri uchun moslashgan o'qitish usullari, texnologiyalar va materiallar orqali ta'lim olish imkoniyatini taqdim etishni anglatadi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'limi, innovatsion texnologiyalar, pedagogik texnologiya, interfaol metodlar, raqamli ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv, individual ehtiyojlar.

Abstract In this article, respecting human rights and ensuring equal development of every individual's potential are considered essential for maintaining social justice in society. To this end, the education system also requires changes, where inclusive education stands out as a primary direction. Inclusive education focuses on organizing learning while considering all social, psychological, and physical needs of students. Implementing inclusive education in primary grades implies providing opportunities for learning through adapted teaching methods, technologies, and materials tailored to each student.

Keywords: inclusive education, innovative technologies, pedagogical technology, interactive methods, digital education, competency-based approach, individual needs.

Аннотация В данной статье рассматривается вопрос о том, что уважение прав человека и равное развитие возможностей каждого индивида являются необходимыми условиями для обеспечения социальной справедливости в обществе. С этой целью система образования также требует изменений, среди которых инклюзивное образование выделяется как основное направление. Инклюзивное образование направлено на организацию обучения с учетом всех социальных, психологических и физических потребностей учащихся. Внедрение инклюзивного образования в начальных классах подразумевает предоставление возможности обучения через адаптированные методы, технологии и материалы для каждого ученика.

Ключевые слова: инклюзивное образование, инновационные технологии, педагогическая технология, интерактивные методы, цифровое образование, компетентный подход, индивидуальные потребности.

Bugungi kunda ijtimoiylashuv jarayonlari, ilm-fan va texnika sohasidagi yutuqlar, innovatsion jamiyatga bo'lgan ehtiyoj, yoshlar uchun ko'plab yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Yoshlarga ijodiy fikrlashni o'rganish, innovatsion tafakkurni rivojlantirish, intellektual salohiyatni oshirish bilan birga, ular milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiq bo'lish kabi mas'uliyatli vazifalarni bajarishlari kerak.

Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida o'quvchilarning yoshi va psixofiziologik xususiyatlari inobatga olinib, ularga umuminsoniy qadriyatlar va ma'naviyatni singdirish, ularni vatanparvarlik va insonparvarlik ruhida tarbiyalash, ta'lim jarayonlarini yangi usullar asosida tashkil etish maqsadida "O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi 2020-yil 6-iyundagi 422-son qarori" qabul qilindi.

Ta'lim – shaxsning ma'naviy, axloqiy, badiiy, madaniy rivojlanishi va ijtimoiylashuvi jarayonlarini amalga oshirishda muhim o'rin tutadi. Shu sababli, o'quvchilarga ta'lim olish imkoniyatlarini teng ravishda taqdim etish, ularning rivojlanishiga moslashgan ta'lim dasturlarini ishlab chiqish, zarur shart-sharoitlarni yaratish dolzarb ahamiyatga ega. Bu yerda inklyuziv ta'limning ahamiyati yanada oshadi.

Inklyuziv ta'lim – bu nafaqat nogironlar uchun, balki bunday cheklovlarga ega bo'lmagan shaxslar uchun ham ta'lim olish imkoniyatlari yaratish. Inklyuziv ta'limda sinfdagi barcha o'quvchilar uchun individual yondashuv ta'minlanadi, ularning ehtiyojlari va qobiliyatlariga mos keladigan o'quv jarayonlari tashkil etiladi.

Inklyuziv ta'limda muhim omillardan biri shaxsga individual o'quv dasturlari, qo'shimcha pedagogik yordam, ixtisoslashtirilgan transport vositalari va o'quv joylarining mavjudligini ta'minlashdir. Bu ta'lim jarayonida har bir bolaga o'z salohiyatini to'liq rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlar yaratishni o'z ichiga oladi.

O'qituvchilar o'z pedagogik faoliyatlarida har bir bolani uning qobiliyatlari va iste'dodlariga mos ravishda qo'llab-quvvatlashlari kerak. Inklyuziv ta'lim – bu jamiyatda hech kimni chetda qoldirmaslik, barcha o'quvchilarni teng ravishda ta'lim olish imkoniyatlari bilan ta'minlash jarayonidir. Bu jarayonning muvaffaqiyati o'qituvchining kasbiy malakasiga, shaxsiy yondashuviga va jamiyatning inklyuziv qadriyatlarini ilgari surishga bog'liq.

Inklyuziv ta'limning rivojlanishi o'qituvchilarning maxsus tayyorgarligini talab qiladi. O'qituvchilar jamiyatdagi barcha bolalar uchun ta'lim olish imkoniyatlarini yaratishga qaratilgan, pedagogik maqsadlarni amalga oshiradigan, turli mutaxassislar bilan hamkorlik qiladigan professional jamoada ishlashga tayyor bo'lishlari kerak. Bu jarayonni amalga oshirish uchun pedagogik tizimda yangiliklarni tatbiq etish, ijtimoiy, madaniy va psixologik jihatlarni hisobga olish zarur.

O'qituvchilarni inklyuziv ta'limga tayyorlash uchun ta'lim tizimi yangicha yondashuvlar, zamonaviy metodikalar va pedagogik strategiyalarni ishlab chiqadi. Bu esa jamiyatda keng qamrovli, adolatli ta'lim muhitini yaratish, barcha o'quvchilarning qadr-qimmatini hurmat qilish va har bir bolaning rivojlanish imkoniyatlarini kengaytirishga olib keladi.

Shunday qilib, inklyuziv ta'lim jamiyatda barcha fuqarolarni teng imkoniyatlar bilan ta'minlashga xizmat qiluvchi muhim vositadir. Inklyuziv ta'limni rivojlantirish jarayoni har bir bolaning salohiyatini to'liq ochib berishga yordam beradi va jamiyat taraqqiyotiga hissa qo'shadi.

Boshlang'ich sinflarda inklyuziv ta'limni joriy etishning amaldagi holatini tahlil qilish, o'quvchilarning barcha ehtiyojlariga mos keladigan ta'lim tizimini yaratish jarayonining murakkabligini ochib beradi. Inklyuziv ta'lim, o'quvchilarning jamiyatda teng huquqliligi va o'z imkoniyatlarini to'liq ishga solishi uchun yaratilgan ta'lim muhitini anglatadi. Bunda o'quvchilarning har biriga individual yondashuv va ta'limning moslashtirilgan shakllari taklif etiladi.

1. Inklyuziv ta'limning boshlang'ich sinflarda joriy etilishi:

Boshlang'ich sinflarda inklyuziv ta'limni joriy etishning maqsadi — har bir o'quvchining individual ehtiyojlariga mos ravishda ta'limni tashkil qilishdir. Bunda, o'qituvchilar turli ta'lim usullari, materiallar va texnologiyalar yordamida o'quvchilarning bilim olish jarayonini qo'llab-quvvatlashadi. Boshlang'ich ta'lim bosqichida inklyuziv ta'limni amalga oshirishni quyidagi omillar ta'sir qiladi:

Pedagoglarning tayyorgarligi: Inklyuziv ta'limni samarali joriy etish uchun boshlang'ich sinf o'qituvchilarining metodik tayyorgarligi va inklyuziv ta'limning mohiyatini chuqur anglashlari zarur. O'qituvchilar o'zlarining pedagogik yondashuvlarini har bir o'quvchining ehtiyojlariga moslashtirishi kerak.

Maxsus dasturlar va texnologiyalar: O'quvchilarning individual ehtiyojlariga qarab maxsus pedagogik dasturlar va texnologiyalar joriy qilinadi. Masalan, harakat va ko'rish qobiliyatida qiyinchiliklarga duch keladigan o'quvchilar uchun maxsus dasturlar va qurilmalar yordamida ta'lim jarayoni tashkil etiladi.

Ta'lim muhitini moslashtirish: Sinf xonalaridagi o'quv vositalari, materiallar va o'quv usullari har bir o'quvchining ehtiyojlariga moslashtiriladi. Bu jarayon, masalan, maxsus

materiallar (katta shifrlitli kitoblar, vizual materiallar) va individual ta'lim rejalarini ishlab chiqishni talab qiladi.

2. Boshlang'ich sinflarda inklyuziv ta'limning samaradorligi va muammolari:

Inklyuziv ta'limni boshlang'ich sinflarda joriy etish jarayoni ba'zi muammolarga duch kelmoqda. Ularning ba'zilari quyidagicha tahlil qilinadi:

Pedagogik tayyorgarlikning yetishmasligi: Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining inklyuziv ta'limni amalga oshirish uchun yetarli bilim va ko'nikmalarga ega emasligi inklyuziv ta'limni samarali joriy etishga to'sqinlik qilishi mumkin. O'qituvchilar uchun maxsus tayyorgarlik kurslari va malaka oshirish dasturlari tashkil etilishi zarur.

Resurslar va infratuzilmaning yetishmasligi: Ko'plab maktablarda inklyuziv ta'limni joriy etish uchun zarur bo'lgan materiallar va texnologiyalar yetarli emas. O'quvchilar uchun maxsus materiallar, texnologiyalar va o'quv vositalarining mavjudligi zarur.

Ijtimoiy-psixologik muammolar: Inklyuziv ta'limda o'quvchilar o'rtasida tenglikni ta'minlashda ijtimoiy-psixologik muammolar yuzaga kelishi mumkin. Maxsus ehtiyojga ega o'quvchilarni umumiy ta'lim jarayoniga integratsiya qilish ba'zida sinfdoshlar tomonidan salbiy qabul qilinishi mumkin, bu esa o'quvchilarning motivatsiyasiga ta'sir qiladi.

3. Inklyuziv ta'limni boshlang'ich sinflarda amalga oshirishda muvaffaqiyatlar:

Biroq, boshlang'ich sinflarda inklyuziv ta'limni joriy etishda ijobiy natijalar ham mavjud. Ularning ba'zilari quyidagilar:

Individual yondashuv: Inklyuziv ta'limni amalga oshirish orqali o'quvchilarga individual yondashuvlar taqdim etiladi. Har bir o'quvchining ehtiyojlariga mos keladigan ta'lim rejaları tuziladi, bu esa o'quvchilarning bilim olish jarayonini yaxshilashga yordam beradi.

O'quvchilarning jismoniy va ruhiy rivojlanishi: Inklyuziv ta'lim o'quvchilarning nafaqat akademik, balki jismoniy va ruhiy rivojlanishini ham ta'minlaydi. Bunda maxsus ehtiyojlarga ega o'quvchilar o'z salohiyatlarini to'liq ishga soladilar.

Jamoaviy ruhning oshishi: Sinfdagi turli ehtiyojlarga ega bo'lgan o'quvchilar birgalikda ishlash, o'zaro yordam berish va hamkorlik qilishni o'rganadilar, bu esa sinfdagi jamoaviy ruhni oshiradi.

Boshlang'ich sinflarda inklyuziv ta'limni joriy etishning ahamiyati katta, chunki bu o'quvchilarning ijtimoiy, akademik va psixologik rivojlanishini ta'minlashda muhim omil bo'ladi. Inklyuziv ta'lim yordamida:

-O'quvchilarning o'zaro hurmatini oshirish va turli xil farqlarga qaraganda bir-birini qabul qilishni rivojlantirishga erishiladi.

-O'quvchilarning individual ehtiyojlari hisobga olinadi, bu esa ta'limning samaradorligini oshiradi.

-Maxsus ehtiyojlarga ega bolalarga umumiy ta'lim tizimiga integratsiya qilish imkoniyati beriladi, bu esa ularning jamiyatda teng huquqli fuqarolar sifatida rivojlanishiga imkon yaratadi.

Inklyuziv ta'limni boshlang'ich sinflarda joriy etishning amaldagi holati

Bugungi kunda, boshlang'ich sinflarda inklyuziv ta'limni joriy etish bo'yicha ba'zi muvaffaqiyatlarga erishilgan bo'lsa-da, hali ko'plab muammolar mavjud. Ta'lim tizimining inklyuziv yondashuvni to'liq amalga oshirishda to'siqlarni tahlil qilish quyidagilarni ko'rsatadi:

1 Pedagogik tayyorgarlik va malaka oshirish. Inklyuziv ta'limni amalga oshirishda boshlang'ich sinf o'qituvchilarining tayyorgarligi va malakasi katta rol o'ynaydi. O'qituvchilarni inklyuziv ta'lim bo'yicha metodik tayyorlash va malakasini oshirish zarur. Aksariyat o'qituvchilar ushbu ta'limni amalga oshirish uchun zarur bilimlarga ega emaslar. Ularning ko'plari maxsus ehtiyojlarga ega bo'lgan o'quvchilar bilan ishlash tajribasiga ega emas, bu esa ta'lim jarayonining samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

2 Resurslar va infratuzilma. Inklyuziv ta'limni samarali amalga oshirish uchun zarur bo'lgan materiallar va texnologiyalar ko'plab maktablarda mavjud emas. Maxsus ehtiyojlarga ega o'quvchilarga moslashtirilgan o'quv materiallari (masalan, ko'rish yoki eshitish qobiliyati zaif bolalar uchun maxsus kitoblar, kompyuter dasturlari) va texnik vositalar (masalan, o'quvchilarni boshqarishda foydalaniladigan interaktiv doskalar) yetarli darajada mavjud emas.

3 Psixologik va ijtimoiy muhit. Boshlang'ich sinflarda inklyuziv ta'limning amalga oshirilishida psixologik va ijtimoiy muammolar ham mavjud. Ba'zi o'quvchilar o'zlarini

jamiyatdan ajralgan, o'zgacha deb his qilishlari mumkin. Bunday holat, ayniqsa, maxsus ehtiyojlarga ega o'quvchilarga tegishli. Sinfda ijtimoiy va psixologik qo'llab-quvvatlash tizimining yo'qligi bu muammoni yanada chuqurlashtirishi mumkin.

4 Ota-onalar va jamiyatni jalb etish. Inklyuziv ta'limni samarali amalga oshirish uchun ota-onalar va jamiyatni o'quvchilarning ehtiyojlariga moslashtirilgan ta'limni qo'llab-quvvatlashga jalb qilish zarur. Ota-onalarning bu jarayonga faolligini ta'minlash, inklyuziv ta'limni tushunishlari va uni qo'llab-quvvatlashlari uchun maxsus treninglar tashkil etilishi kerak.

5. Boshlang'ich sinflarda inklyuziv ta'limning samaradorligi. Inklyuziv ta'limni boshlang'ich sinflarda samarali amalga oshirishda ko'plab muvaffaqiyatlar mavjud. Quyida ba'zi ijobiy natijalar keltiriladi:

O'quvchilarning rivojlanishi: Maxsus ehtiyojlarga ega bo'lgan o'quvchilar umumiy sinf muhitida bilim olishda yaxshilanishlarni ko'rsatmoqda. Bu esa ularning akademik va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlaydi.

Sinfda ijtimoiy muhitning yaxshilanishi: Inklyuziv ta'lim jarayonida o'quvchilar bir-birlariga yordam berish, bir-birining farqlarini hurmat qilishni o'rganadilar. Bu sinfda ijtimoiy muhitning yaxshilanishiga olib keladi.

O'qituvchilarning tajriba orttirishi: O'qituvchilar maxsus ehtiyojlarga ega bo'lgan o'quvchilar bilan ishlashda tajriba orttiradilar va o'z pedagogik yondashuvlarini samarali ravishda ishlab chiqadilar.

Boshlang'ich sinflarda inklyuziv ta'limni joriy etishning amaldagi holatini tahlil qilish, bu jarayonning muvaffaqiyatli bo'lishi uchun o'qituvchilarning malakasi, ta'lim resurslari, psixologik qo'llab-quvvatlash tizimi va ota-onalar bilan hamkorlikni mustahkamlash zarurligini ko'rsatadi. Inklyuziv ta'limni samarali amalga oshirish orqali, barcha o'quvchilarga teng imkoniyatlar yaratish va ijtimoiy adolatni ta'minlash mumkin. Buning uchun ta'lim tizimi, resurslar va infratuzilmani yaxshilash, pedagogik kadrlarni tayyorlash va jamiyatni inklyuziv ta'limni qo'llab-quvvatlashga jalb qilish zarur.

Boshlang'ich sinflarda inklyuziv ta'limni joriy etish jarayoni yuksak ahamiyatga ega va ta'lim tizimini rivojlantirishda muhim qadam hisoblanadi. Bu jarayonda ko'plab muvaffaqiyatlarga erishilgan bo'lsa-da, ba'zi muammolar ham mavjud. Inklyuziv ta'limni samarali amalga oshirish uchun o'qituvchilarni tayyorlash, zarur resurslar bilan ta'minlash va ijtimoiy-psixologik muhitni yaxshilash zarur. Shuningdek, bu jarayonni amalga oshirishda mahalliy va milliy darajadagi qo'llab-quvvatlash ham muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. (Yangi tahrir). – Toshkent, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktabrdagi PQ-4860-sonli qarori. "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" (2020–2025-yillarda inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi).
4. Salama deklaratsiyasi (Salamanca Statement). Maxsus ehtiyojli ta'lim tamoyillari, siyosati va amaliyoti to'g'risida. UNESCO, 1994.
5. Akbarova S. Inklyuziv ta'limning psixologik asoslari. – Toshkent: "O'qituvchi", 2020.
6. Mamarajabova Z.N. Inklyuziv ta'limning pedagogik asoslari. – Termiz, 2021. (Boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan ishlash metodikasi haqida).
7. Mo'minova L.R. Maxsus va inklyuziv ta'lim. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2014.
8. Shokirova M. Boshlang'ich sinflarda inklyuziv ta'limni tashkil etishning innovatsion usullari. // "Pedagogika" ilmiy-metodik jurnali, 2022.